

MARTINA OROŽEN

KOMEN (OLA 5)

1. INVENTAR

1.1. Vokalizem

1.11. Akcentuirani vokalizem

i:	u:	u:
ie:	uo:	
e:	ə:	o:
a:		

1.111. Akcentuirani vokali so fonetično dolgi. Nestabilen je vokal /u:/, ki se opušča in nadomešča z /u:/; fonem /e:/ se lahko redkeje realizira tudi v ožji varianti [ɛ:], fonem /o:/ v širši [o:]. Za /ə:/ velja isto kot za /ə/ (glej 1.121).

1.12. Neakcentuirani vokalizem

i	u
e	ə
a	o

1.121. Fonem /ə/ je glede na izvor svetlejše ali temnejše barve; barvo spreminja tudi glede na vokalno barvo naslednjega zloga (prednji in zadnji vokali). Zaradi nedoslednosti v izgovoru in težke določljivosti je za obe niansi polglasnika uporabljen isti znak ə.

1.13. V neakcentuiranih zlogih redko nastopajo silabemi /l l m n/ — pər'jatʃca, 'zə:bʃ, sm'rička, 'su:nčnca

1.2. Konzonantizem

1.21. Zvočniki

v	l	r	m
j	í	n	ń

1.22. Nezvočniki

p	b	f
t	d	
c		s z
ć		
č	š ž	
k	x γ	

1.3. Prozodijska akcentacija

- 1.31. Akcent ni vezan na določeno mesto v besedah.
- 1.32. Fonološko relevantne kvantitete ni.
- 1.33. Govor ne pozna tonemske akcentuacije.
- 1.34. Iz povedanega sledi, da inventar prozodemov vsebuje le akcentuirane in neakcentuirane zlage.

2. DISTRIBUCIJA

2.1. Vokalizem

- 2.11. Dolgi vokali in diftongi nastopajo le pod akcentom, razen naslednjih omejitev: /u: ɔ: i:/ ne nastopajo v vzglasju (dobijo protetična glasova v j, pred /u:/ proteza fakultativna — 'u:xo, 'yu:ra); /uɔ:/ in /u:/ ne nastopata pred istozložnim /v/; /uɔ:/ ne nastopa v izglasju; pred istozložnim /u/ je /ɔ:/ nekoliko širši [o:]; /ie:/ ima pred r varianto [iɔ:] — 'pi:erje, 'mi:era; zvočniki /v m n/ ne sledijo r v istem zlogu — 'čə:ru 'črv', 'čə:rən, 'γə:rəm. Za druge pozicije za preciznejšo omejitev v gradivu ni primerov.
- 2.12. Pri neakcentuiranih vokalih /i o ə/ ne nastopajo v vzglasju (dobijo protetična v ali j). Drugih pozicijskih omejitev ni.

2.2. Konsonantizem

- 2.21. **Zvočniki**
 /v/ nastopa kot /v/ pred vokali; pred zvočniki in soglasniki ima varianto [w] — 'wra:te, ki lahko, kadar ni za vokalom, alternira z [u] — 'si:va, 'si:u, u'ci:grəi (prim. še 2.211).
 /j/ ima ne pred vokalom varianto [j], razen tega že [j] ni izrazito spirantičen — 'je:ice, 'ja:ma, 'za:ic.
 /n/ ima pred velari /k γ/ varianto [ŋ] — 'ri:ŋka, 'ne:ŋka, 'A:ŋŋyela.
 /l/ nastopa ne pred vokalom, pred vokalom pa lahko že fakultativno razpada v /l/ + /j/ — k'rə:l, k'rə:la; ne'dje:la, 'u:γle ~ 'u:ylje; čə'lju:st; skə'rlyu:p, 'bu:ǐši.
 /ń/ nastopa ne pred vokalom, pred vokalom pa lahko fakultativno že razpada v /n/ + /j/ — b'rə:ń ,brinje', 'lu:kńa; s'vi:nja — s'vi:ń, s'vi:fica; 'ko:šńa ~ 'ko:šnja.
- 2.211. Zvočniki ostajajo zveneči v vseh pozicijah, le [w] se asimilira sledečemu nezvenečemu nezvočniku — φ'sxa:ja 'vzhaja', φ'sa:k.

2.22. Nezvočniki

- 2.221. Po zvenečnosti se nezvočniki prilagajajo sledečemu nezvočniku in pavzi (po fakultativni redukciji vokala lahko nastanejo geminate — 'bu:q:t:e).
- 2.222. Zveneči nezvočniki, ki pridejo v izglasje zaradi vokalne redukcije, se obravnavajo kot staro izglasje (so nezveneči).

2.3. Prozodija

- 2.31. Omejitev glede akcentskega mesta ni.
- 2.32. Dolgi vokali nastopajo le pod akcentom.

3. IZVOR

3.1. Vokalizem

3.11. Akcentuirani vokalizem

- i: ← i: — 'si:n, so'li:
 ← akcentuiranega i v nezadnjem zlogu — 'li:pa, 'zi:ma, 'xi:ša, 'ži:tə
 u: ← u: — k'íu:č, 'du:ša, 'ku:pət, le'nux:x; 'su:x
 ← akcentuiranega u v nezadnjih zlogih — 'bu:kou
 u: ← o: — 'nu:č, so'nu:, 'nu:s, 'pu:le, 'mu:rje, γ'nu:i
 ← q: — 'ku:t, 'pu:t, 'mu:š, γ'o:lu:p, 'u:γle
 ← akcentuiranega q v nezadnjih zlogih — 'yu:ba, 'mu:ka, 'du:γa 'doga'
 ← l: — 'tu:če, 'ku:ne, 'mu:ze, 'su:nce, 'pu:xŋ (v posameznih primerih)
 ← v posameznih primerih zaradi opuščanja u — 'su:x, 'mu:xa, 'bu:rja,
 'ku:xati
 ← o: in istozložnega u — 'su: 'sol'
 ie: ← ě: — m'lje:kɔ, γ'rje:x, s'mje:x, t'rje:bəx
 ← akcentuiranega ě v nezadnjih zlogih — 'die:lɔ, sm'rje:ka, ko'lie:ño
 ← e: — 'pi:et, 'ri:et 'red', γ'rje:m, 'pi:etek
 ← akcentuiranega ē v nezadnjih zlogih — s'rje:ća, 'die:telā
 ← e: — 'pi:ć, pe'pi:el, lud'ji:;, 'mje:t 'med'
 ← akcentuiranega e v nezadnjih zlogih — 'nie:su, 'sie:dəm, 'mje:ljəm
 (u'čje:rej~u'čje:rej)
 ← i pred r — pas'tje:r
 uo: ← akcentuiranega o v nezadnjem zlogu — 'uo:la 'volja' 'du:o:ta,
 'u:o:sem
 e: ← e po pozinem preskoku akcenta s končnega kratkega zloga — 'že:na,
 'če:lo, 'me:dvet, 'pe:lən
 ← e po preskoku s končnega kratkega zloga, če se akcent ni premaknil,
 ko je bil e še dolg — 'je:čmen
 ← a pred istozložnim i — 'de:i, 'de:imə, 'ne:jišu 'našel'; 'ce:it
 ← glasov, ki bi sicer dali ie: v poziciji pred i — d've:i, γ're:j, 've:ja,
 'že:i 'že'

- [o] o: ← o po premiku akcenta s končnega kratkega zloga — 'vɔ:da, 'rɔ:sa,
 'uɔ:knɔ, 'kɔ:səc
 ← akcentuiranega o v zadnjem zlogu — 'bo:p, 'bo:r, γ'rɔ:p
 ← !: in § skupaj z ȳ — 'uɔ:ȳk, 'žo:ȳč, 'so:ȳza
- a: ← a: — d'va:, k'ra:í, m'ra:k
 ← akcentuiranega a v nezadnjem zlogu — k'ra:va, b'ra:ta
 ← ə: — 'ča:st, 'la:š, 'da:n, 'ta:st
 ← akcentuiranega ə v nezadnjem zlogu — 'la:že
 ← v nekaj primerih namesto ie: iz e: (verjetno pod vplivom zahodnih
 govorov) — 'da:tu 'detelj'
- e: ← akcentuiranega ə v končnem zlogu — 'də:š, 'pə:s, 'sə:n
 ← ə, če je prišel pod akcent po premiku akcenta s končnega kratkega
 zloga — 'mə:γla, s'tə:bər, 'tə:mən
 ← i v nezadnjem zlogu, če je prišel pod akcent po zakasnelem premiku
 akcenta s končnega kratkega zloga — 'žə:qot, 'və:sok, 'pə:jan 'pijan'
 ← akcentuiranega u v končnem zlogu — k'rə:x, 'jə:x 'jug'
 ← u v nezadnjem zlogu, če je prišel pod akcent po zakasnelem premiku
 akcenta s končnega kratkega zloga — z'γə:bu 'zgubil', 'lə:cki 'tuj'
 ← akcentuiranega a v končnem zlogu — b'rə:t, ȳ'kə:f, γ'lə:š 'kozarec'
 ← a v nezadnjem zlogu, če je prišel pod akcent po zakasnelem premiku
 akcenta s končnega kratkega zloga — se 'zə:čne, s'lə:dek
 ← akcentuiranega Ȅ v končnem zlogu — 'zə:t, 'və:ć
 ← Ȅ, če je prišel pod akcent po zakasnelem premiku akcenta s končnega
 kratkega zloga — 'pə:ta, 'mə:γek, 'tə:škɔ 'težko'

3.12. Neakcentuirani vokalizem

- i ← i — žiȄ'le:ńe, di'xu:r, zi'da:r, 'lię:šnik, 'kuq:zlić (redko ohranjen)
 Morfološko dobro ohranjen — Ȅ'xi:ši, 'kɔ:ni, 'nu:šći (nom. pl.),
 vię:ći 'večji', so ku'pa:li, pu'žię:li, po'nq:ći, 'dɔ:sti (adverbij)
- u ← u — redko ohranjen — xu'di:ć, stu'dę:nc
 Morfološko dobro ohranjen — b'ra:tu, 'mu:žu
 ← neizglasnega o za labiali in velari pretežno, za drugimi konzonanti
 redko — pu'γa:ča, puγu'ri:šče, kuš:ta; ku'va:čenca, 'la:kut, stu'ji:m
 ← izglasnega Ȅ — 'ze:nu, 'mu:ku; 'pi:šeju, 'yu:deju
 ← e, Ȅ, ē, i + Ȅ različnega izvora — 'de:bu ~'de:bəu, 'zə:čnu, 'vi:du,
 'le:tu, 'ki:su, 'do:bu, 'xo:du
 ← ə, a, o + Ȅ različnega izvora poleg Ȅ — 'kɔ:zu, p'li:tu 'plitev',
 'na:γu~'na:γou (glej pri o), p're:du 'prodal', 'bię:žu, 'dię:lu; k'lię:tu,
 'cię:rkū (nom. sg.); 'mu:žu, 'yo:stu, b'ra:tu (gen. pl.)
 ← Ȅ v končni poziciji za prvočnim Ȅ — 'bə:ru, 'čə:ru
- e ← e, Ȅ v posameznih primerih (redko) — le'di:na, že'lię:zq, pre'di:ca,
 pe'pie:Ȅ, sreb'rɔ:, kle'či:
 ← izglasnega e (redno) — 'je:ice, 'uo:le, 'pu:le; b'ri:še, 'pe:re, b'ri:je;
 'bi:loγje 'trava', put'ku:jté (imperativ), na'się:čen 'nakоšen'

- ← i v 3. os. sg. glagolov s pripono -i-, -a- se 'žie:ne 'ženi', 'lu:ve, š'li:še
- ← nenaglašenega a pred i — p'la:čej, 'la:jej (imp.), z'do:lej, 'za:kej, z'yu:dej
- o ← o (v internih zlogih za labiali in velari, samo posamično) — lön-'cie:n, zo:ri:, po:y're:p, po'ma:yat, ko:s'i:lō; č'rje:vō, 'mje:sō, 'ši:lō, 'bie:lō, d'ra:γō, z'je:trō; γ'rje:mō, 'mje:ljemō, zm'lie:tō, 'du:brō 'ju:trō
- ← ə, a, o pred u različnega izvora (poleg asimiliranega u razen pri privedniku na -ov, kjer je le ou ali eū (glej še pri u) — mo'li:toū, 'na:γou 'nagel'; k'ra:loū, 'pa:ucou, 'mu:žou (gen. pl.); 'lə:γou, 'po:jou, 'pojedel', 'bə:šou 'poljubil'; γlou'ni:k, zdrou'ni:k, 've:jouje
- ə ← ə — 'bə:zəx, 'pə:sək; p'ra:zən, b'la:tən; 'ko:səc, u'ra:bəc, ž'rje:pčək
- ← i — se'ni:čka, po'ja:nc, de'ši:, čə'γo:u; 'pe:lən, 'ri:bəč, s'mo:kvəca, 'mə:rvəca 'mrvica'; p'ro:sət, 'cię:pat; 'ku:pəm; 'si:nəx
- ← u — ja'ni:ca, stər'pi:na, se mə'di: 'mudi', 'žə:pan, bəko'vi:na, dər'γa:či, t'rje:bəx, put'pa:zdəxa, pəs'ti:, ləs'ki:na
- ← e — va'se:le, nə'bu:, nə'vi:xta, zə'le:n, rə'še:to, zəm'la:t 'prsten', pə'ri:ca, sraməž'li:u, st'ri:čəu 'sosedov'; z'da:γnəγa 'nekdanjega'
- ← ē — se'nū:, se'ki:ra, lə'si:ən, lə'pu:, č'lə:vək, 'u:ro:rəx
- ← ę v izglasju (redno) — 'že:nə, 'uo:də, 'ka:pə (gen. sg. in nom. ac. pl. f.); m'la:də 'fa:ntə (ac. pl. m.); u're:mə, 'te:lə, 'vi:mə; tə'li:te (nom. pl. fem.)
- ← o in q ne v izglasju (posamično) — γə'lu:p 'golub', γla'bo:kə, pən'-dię:lək, uəc'vię:rki, uə'ku:sa, jəč'mię:nəva, 'je:ždəva, st'ri:čəu, 'yo:d-ničəu
- ← o ob r — 'pa:stərka, rə'bi:da, rə'bi:dənca
- ← ı v neakcentuirani poziciji skupaj z r — tər'pi:, kər'vi:
- ← i, u, ē, a ob r — dər'ži:na, dər'γa:či, ყstə'rli:, stər'ni:ć 'bratranec' 'sestrič', 'šu:lərka, čə'bię:ler, 'ma:lnər 'mlinar'
- ← ! — 'ja:buk (gen. pl.), uəčəγ'ra:ji 'Volčjegrajci'
- ← neizglasnega a v večini primerov — zə'ši:u, lə'si: 'lasje', zə'nie:tət, rəz'bi:va; jəz'bi:na, 'ža:γənca, p'la:čəm, 'či:tət, 'či:təju; pər k'ra:vəx, Tər'ža:čən (prim. še pri a)
- a ← a v izglasju — š'lə:žba, p'ra:uca, 'u:u:uca, 'ko:nā
- ← pogosto iz a v ponaglasni poziciji, zlasti morfološko (v glagolskih končnicah in sufiksih) — 'pi:sat, p'la:vat, və'čię:rijat; 'ši:vam; 'ču:ostast, p'lię:šast

- ← o v posamičnih primerih akanja — γalu'bi:ca, kla'bu:k, da'mu:, ma'ti:ka, sla'vu: 'slovo', tapa'ri:šče
 ← a v tujkah — kan'tuq:n, bar'bu:c 'bradač', va'po:r

3.2. Konzonantizem

3.21. Zvočniki

Zvočniki /j r m n ñ í/ so nastali iz enakih glasov v izhodiščnem sistemu, poleg tega pa:

- v ← w
 ← kot protetični glas — 'ju:ra, uqb'ro:č, 'ju:sék 'vosek'
 ← l, če ni bil pred vokalom ali j
- j ← kot protetični glas — 'ji:skra, jə'mie:, 'jə:yla
 ← v posameznih primerih kot prehodni glas — γər'me:jíne, 'la:jínski, 'A:ji:jela, 'uq:istər, 'be:ži 'beži'
 ← v primerih, ko bi sicer prišel i: v izglasje — d've:j γ're:j
 ← posamično kot ojačevalna partikula — pej 'pa'
- l ← l pred vokalom ali j
 ← primarne skupine tl, dl — 'vi:lə, 'pe:u, 'pa:la
- r ← neakcentuiranega in akcentuiranega ţ skupaj z /ə/ (ə + ţ) — 'čə:rən, 'γə:rəm, kər'vi:

3.22. Nezvočniki

Nezvočniki so nastali iz enakih glasov v izhodiščnem sistemu, poleg tega pa
 č ← ţ

γ ← g

x ← k, g pred t ali k z možnostjo posplošitve — 'no:xət, 'lə:xət

š ← s po prekozložni asimilaciji — 'šu:ša, š'li:še 'sliši'

Zveneči nezvočniki so nastali tudi iz nezvenečih po asimilaciji na sledeče zveneče nezvočnike, nezveneči pa iz zvenečih z ustrezno asimilacijo na sledeče nezveneče, in v izglasju (prim. še 2. 221 in 2. 222), pri tem g iz izhodiščnega sistema (sedanji γ) alternira s /x/.

3.3. Prozodija

- 3.31. Akcentsko mesto je kot v izhodiščnem sistemu, s to razliko, da so akcentuirani zlogi, ki so bili v poziciji pred akcentuiranimi kratkimi zlogi — 'že:na, 'uq:da, 'uq:trok; 'mə:yla, 'jə:mət, 'zə:čne, γ'lə:bok, 'uq:pləs, 'žə:qot, 'nə:rdət 'naređiti'.

3.4. Izguba fonemov

- 3.41. Do izgube fonemov prihaja redko; vokalna redukcija je v začetni fazi razvoja. Od neakcentuiranih vokalov se ob sonantih izgubljata /i/ in /ə/ (predvsem v nepoudarjenih sufiksih -ec, -ica, -ina, -ič) d'na:r, ž'va:u; bər'vi:nc, pə'ja:nca, no:rc, 'pié:sk ~'pię:sæk; p'ra:uca, 'ku:šćarca; 'lię:tna; morfološko -i v imperativu (delno) — u'zə:m si, in končnice -ěga v pridevniški sklanjatvi (s posplošitvijo v drugih sklonih) — və'li:žγa, 'velikega', s'ta:rγa 'starega'.
- 3.42. Izguba konzonantov je posamični pojav v nekaterih konzonantskih skupinah (d oziroma t v poziciji pred p) — 'po:plat 'podplat', 'uo:pre 'odpre'; d oziroma t pred u in v pred u: — pəru'čię:rəníem 'predvčerajšnjim', 'du:jčka 'dvojčka'.